

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommenttinne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

Opetushallitus kiittää hyvin valmistellusta, kattavasta ja laadukkaasta VN:n suomalaisen demokratian periaatepolitiikan luonnoksesta sekä relevanteista toimenpide-ehdotuksista.

OPH korostaa varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja lukiokoulutuksen roolia ja merkitystä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen sekä kaikkien lasten ja nuorten osallisuuden edistämisen juurruttamisessa. Viimeisimpien perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelmauudistusten keskeisimpänä tavoitteena onkin osallisuutta edistävän, yhteisöllisen toimintakulttuurin vahvistaminen kaikissa oppiaineissa ja koulun muissa toiminnoissa (whole school approach) sekä moninaisen yhteistyön ja vuorovaikutuksen lisääminen koulun ulkopuolisten toimijoiden kanssa lähiyhteisöstä globaaleihin tahoihin.

Johdanto-osan s. 9 kappale 3 tulisi lisätä myös koulutuspolitiikka:

”Demokratian toimivuuteen ja luottamuksen syntyyn ei näin ollen voida vaikuttaa pelkästään demokratiapolitiikalla, vaan niillä on vahva kytkös myös muun muassa tasa-arvopolitiikkaan, koulutuspolitiikkaan, talouspolitiikkaan, työllisyyspolitiikkaan, sosiaalipolitiikkaan ja terveyspolitiikkaan.”

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Vaalijärjestelmän uudistaminen*
- *Vaalien turvallisuuden vahvistaminen*
- *Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönnotto*
- *Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen*

Perusopetus ja lukio edistävät oppilaiden ja opiskelijoiden tietoisuutta ja ymmärrystä Suomen yhteiskunnasta, sen rakenteista ja toiminnasta sisältäen poliittiseen-, vaalijärjestelmään ja muihin vaikuttamismahdollisuuksiin tutustumisen erityisesti yhteiskuntaopin oppiaineen kaikille yhteisessä opetuksessa sekä yhteisesti koko koulun demokraattista osallisuutta edistävien rakenteiden ja käytänteiden avulla. Luokkatoimikunnat, oppilaskuntatoiminta sekä muu yhteistoiminta, muun muassa Nuorisovaalit (varjovaalit) vaalikiertuekampanjoineen ennen varsinaisia vaaleja vahvistavat oppilaiden tietoisuutta, osallistumaan oppimista ja aktivoivat heitä omalta osaltaan myös tulevana äänestäjinä ja muuta kautta vaikuttavina kansalaisina.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*
- *Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.*
- *Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.*

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- *Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.*
- *Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.*

- ***Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.***
- ***Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).***
- ***Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.***
- ***Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.***
- ***Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.***

Luonnoksessa nostetaan opetussuunnitelman perusteiden ihmisoikeus- ja demokratiaperustaisuus sekä kaikkien kouluasteiden ja -muotojen merkittävä ja entisestään vahvistunut rooli demokratia- ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen toteuttamisessa sekä eri oppiaineiden että niihin kytkeytyvän laaja-alaisen osaamisen kautta. Kriittisen medialukutaidon sekä digitaalisen kansalaisosaamisen nostaminen ja vahvistaminen ovat erittäin tärkeitä ja niiden edistäminen on nykyisten OPS-perusteiden mukaista.

Opetushallitus koordinoi DIOK-koulupilottihanketta ja huolehtii sen tulosten valtavirtaistamisesta vuodesta 2023 alkaen. DIOK-koulupilottihankkeeseen linkittyy yliopistojen opettajankoulutukseen sekä pohjoismaiseen yhteistyöhön, josta on muodostettu oma hanke.

Opetushallitus toimii pohjoismaiden neuvoston DIS-verkostossa, jossa jaetaan ja kehitetään pohjoismaista demokratiakasvatukseen, osallisuuteen ja väkivaltaisen ekstremismin ehkäisyyn liittyvää opetusta.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- ***Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.***
- ***Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.***
- ***Lainsäädäntöprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.***

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistumisinstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*
- *Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja -tietämyksen vahvistaminen.*
- *Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestäväen kaupunkikehityksen keskiöön.*

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehtotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- *Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.*
- *Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.*
- *Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.*
- *Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).*

OPH:n asiantuntijat ovat vahvasti mukana Euroopan neuvoston asiantuntijayhteistyössä, muun muassa kehittämässä ja jalkauttamassa EN:n demokratiaviitekehityksen käyttöä Suomessa ja tukemassa muita maita tähän liittyvässä OPS-prosessin kehittämistyössä.

Kelhä Minna
Opetushallitus

Honkala Satu
Opetushallitus